

Vědy jsou věda

SCIENCES AND SCIENCE

Jitka Paitlová¹

Abstrakt: Článek poukazuje na problém, do jaké míry je smysluplné rozlišovat přírodní vědy, sociální vědy a humanitní vědy, respektive co mají tyto vědy společného potud, pokud je lze skutečně nazývat vědou. Jde o následující otázky: Jaký je rozdíl mezi humanitními a sociálními vědami? Je možné vést ostrou demarkační linii mezi humanitními a přírodními vědami a jejich metodami? Co vlastně opravňuje dotýčný systém výpovědí k tomu nazývat se vědou? Je osudem humanitních věd „kvantitativní smrt“ či je naopak možné vedle hi-tech úspěšných exaktních věd považovat humanitní vědy za nepostradatelné know-how pro přežití lidské společnosti? Odpovědi na tyto otázky se budou opírat o definici sociální vědy Maxe Webera, požadavek autonomie metod humanitních věd klasické hermeneutiky, univerzální hermeneutiku Hans-Georga Gadamera, scientistický návrh novopozitivismu a v neposlední řadě o řešení problému hodnotové neutrality vědy Hanse Alberta.

Klíčová slova: věda, humanitní vědy, hodnotová neutralita, Max Weber, Hans Albert.

Abstract: This paper point out the problem of how much it is currently meaningful to distinguish between natural sciences, social sciences and humanities. The following questions will be raised: What is the difference between the humanities and the social sciences? Is it possible to keep a sharp demarcation between the humanities and the natural sciences and their methods? What justifies a system of statements to call itself “science”? Is “quantitative death” a necessary fate of the humanities, or is it on the contrary possible – in addition to hi-tech successful natural sciences – to consider humanities as an indispensable know-how for the survival of human society? Answers to these questions will be based on Max Weber’s definition of the social sciences, classical hermeneutic’s demand for autonomy of the methods of the humanities, Hans-Georg Gadamer’s universal hermeneutic, neopositivists’ scientist proposal, and finally on Hans Albert’s solution of the problem of value neutrality of science.

Keywords: science, humanities, value neutrality, Max Weber, Hans Albert.

¹ Katedra filozofie, Filozofická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni, Sedláčkova 19, 306 14 Plzeň, paitlova@kfi.zcu.cz

1 Úvod

V předkládaném článku se pokusím teoreticky uchopit tradiční rozlišení vědeckých oblastí na vědy přírodní, sociální a humanitní. Toto rozlišení totiž v důsledku implikuje otázku metodologických nároků, které souvisí s takzvaným problémem hodnotové neutrality vědy. Tento problém se týká otázky, co je to vůbec věda, jak ji definovat, z jakých metodologických základů vychází a jaké jsou její hranice. Tuto otázku je podle mého názoru třeba vyřešit ještě předtím, než začneme vědu dělit na přírodní a další. Proto po úvodním historicko-filosofickém exkurzu, v němž představím nejznámější teoretické pokusy o klasifikaci věd, se zaměřím na kardinální filosoficko-vědní otázku: Co opravňuje dotyčný systém výpovědi k tomu nazývat se *vědou*? Na základě toho se budu snažit odpovědět na dílčí otázky, jako například zda je možné, popřípadě nutné vést ostrou demarkační linii mezi humanitními a přírodními vědami a jejich metodami, co jsou to vlastně humanitní vědy, zda je jejich osudem „kvantitativní smrt“ či zda je naopak možné vedle hi-tech úspěšných exaktních věd považovat humanitní vědy za nepostradatelné know-how pro přežití lidské společnosti. Je třeba hned na úvod podotknout, že zmíněná problematika je nesmírně komplexní a sahá hluboko do minulosti, tudíž u jednotlivých otázek nebudu zacházet příliš do hloubky, spíše mi půjde o zprostředkování určitého přehledu nejvýraznějších problémů a názorů na ně. Podrobněji představím pouze návrh řešení problému *hodnotové neutrality vědy*, který považuji za výchozí pro diskuzi o dalších naznačených otázkách.

2 Historicko-filosofický exkurz

V dějinách filosofie lze postupně nalézt poměrně mnoho návrhů diferenciací vědeckých oblastí. Před více jak dvěma tisíci lety rozdělil Aristotelés (*Met.* 982a1) vědění (*epistémé*) na teoretické, praktické a tvořivé. Nejvyšší *teoretickou* vědou byla pro něj první filosofie, dále sem patřily matematika a fyzika. *Praktické* vědy představovaly etika, politika a rétorika. K *tvořivým* vědám pak Aristotelés řadil takzvaná řemesla, poetiku a lékařství. Ve středověku je v této souvislosti nejvýznačnější rozdělení takzvaných svobodných umění (*artes liberales*) na *trivium*, které tvořily gramatika, logika a rétorika, a *kvadrivium*, které zahrnovalo aritmetiku, hudbu, geometrii a astronomie. Z novověkých je zřejmě nejznámější Leibnizova (2013, 582) klasifikace věd, která zahrnuje zaprvé vědy *reálné* (například jazykověda, historie, psychologie, ekonomie etc.), zadruhé vědy *formální* (matematika, logika) a zatřetí vědy *obecné* (filozofie, náboženství). Na začátku 19. století rozlišil Georg Wilhelm Friedrich Hegel (2014, 62-63) vědu *logiky* (o bytí, o podstatě, o ideji), vědu *přírody* (mechanika, fyzika, organická fyzika) a vědu *ducha* (subjektivní: antropologie, fenomenologie, psychologie; objektivní: právo a etika; absolutní: umění, náboženství, filosofie). O několik let později pojmenoval August Comte takzvané *pozitivní* vědy, to znamená vědy nemetafyzické a nespekulativní vycházející z empirické zkušenosti: matematika, astronomie, fyzika, chemie, biologie, sociologie (Mikl-Horke 2011, 24).

To bylo několik nejzajímavějších příkladů diferenciací věd z hlubších dějin filosofie. Ve svém příspěvku se však odrazím od klasifikace, kterou ve druhé polovině 19. století rozpracoval Wilhelm Windelband. Tento novokantovec explicitně rozlišil takzvané vědy *nomotetické* neboli generalizující, to jest vědy přírodní, jejichž cílem je vytvářet obecné zákony, a takzvané vědy *idiografické* neboli individualizující, to jest vědy kulturní, které se zaměřují na jednotlivosti (Eisler 1912, 819-820). Johann Gustav Droysen pak v souvislosti s rozlišením přírodovědecké a historické metody zavedl pojmový pár vysvětlení (*Erklärung*) a rozumění (*Verstehen*), kdy přírodovědná metoda spočívá v nomologickém vysvětlení, to jest v převedení jednotlivých jevů na obecné a nutné zákony, zatímco historická metoda *rozumění* je naproti

tomu idiografická a spočívá v uchopení jednotlivých událostí v jejich vlastním smyslu (Pöttker 2010). Pregnantně to pak shrnul Wilhelm Dilthey svým tvrzením: „*Přírodu vysvětlujeme, duševnímu životu rozumíme.*“ (Eisler 1912, 129)

Je třeba hned zdůraznit, že původní rozlišení věd přírodních a duchovních, respektive vědeckých metod na vysvětlení a rozumění, je sice na první pohled plausibilní, avšak z filosoficko-metodologického hlediska vede ke značným potížím. Především metoda rozumění je od počátku problematická, neboť zaprvé má kruhovou strukturu, kdy jednotlivému rozumíme v celku, celku pak z jednotlivostí, zadruhé je zatížena neobjektivními hodnotovými soudy. *Problém hermeneutického kruhu*, který rozpracovali především Martin Heidegger a jeho žák Hans-Georg Gadamer zde ponechávám stranou a zaměřím se zejména na problém druhý, který postupně vykrytalizoval v průběhu 20. století a bývá nazýván *problémem hodnotové neutrality vědy*.

3 Spor o hodnotovou neutralitu vědy²

Je možné říci, že sociální vědy se na první pohled od věd přírodních diametrálně odlišují, a to především v objektové oblasti, tedy oblasti předmětů vědy. Objekty sociálních věd totiž nejsou na člověku nezávislé předměty, nýbrž sám člověk, jeho společnost, dějiny, kultura, jazyk. A zdá se, že při snaze uchopit tyto předměty se nelze ubránit takzvaným hodnotovým či hodnoticím soudům (*Werturteile*), což jsou jinými slovy soudy normativní, které bývají od formulace slavného Humova zákona (viz níže) stavěny jako koreláty soudů deskriptivních, tedy pouze popisných, informativních. Windelbandův žák Max Weber (2009, 8) se v této souvislosti ptá: „Jaká je platnost hodnoticích soudů, jež posuzovatel vyslovuje anebo které nějaký autor činí základem svých praktických návrhů? V jakém smyslu se přitom pohybuje na půdě vědeckého zkoumání, když znak vědeckého poznání musíme nalézt v ‚objektivní‘ platnosti tohoto poznání jako pravdy?“ Podle Webera by proto úkolem každé vědy nemělo být ani zjišťování závazných norem a ideálů, které by nabízely návody pro praxi, ani posuzování jejich platnosti. Zároveň však poukazuje na fakt, že právě oblast sociálních věd, to jest nejobecnější kulturní problémy, je nejméně přístupná jednoznačným odpovědím, neboť je náchylná k osobním vírám a hodnotovým idejím. Přesto požaduje, že by i sociální vědy měly zůstat hodnotově neutrální (*wertfrei*).

Samotný spor o hodnotovou neutralitu vědy započal na přelomu 19. a 20. století, kdy Weber zformuloval takzvanou *tezi hodnotové neutrality*, tedy že empirická věda nemůže nikoho normativně učit, co by dělat měl (*soll*), nýbrž pouze deskriptivně informovat o tom, co za určitých okolností dělat může (*kann*). Centrálním postulátem jeho teze se pak stala výše zmíněná distinkce soudů *popisných* (*Tatsachenurteile*, deskriptivních či propozičních) a soudů *hodnotových* (*Werturteile*, normativních či preskriptivních). Protože byl Weber sociologem, zkoumal svoji tezi na této empirické vědě. Podle Webera je poměrně jednoduché rozlišovat mezi pouhým popisem (*Beschreibung*) a vysvětlením (*Erklärung*) sociálních jevů na jedné straně a normativními požadavky (*Forderungen*) ohledně těchto jevů na straně druhé. Požadavky totiž mají většinou formu imperativu a už na základě této gramatické formy je

² Je třeba zdůraznit, že v následující argumentaci budu pracovat se sporem o hodnotovou neutralitu vědy (*Wertfreiheit der Wissenschaft*) v rámci německo-jazyčného teoreticko-vědního diskursu, který vyústil v takzvaný *Positivismusstreit*. Právě v reakci na tento spor vypracoval Hans Albert svůj konkrétní návrh řešení problému hodnotové neutrality vědy, na které chci v tomto článku upozornit. Tento problém byl samozřejmě diskutován i v anglosaské oblasti jako *ideal of value freedom* (více viz Risjord: 2014, 14).

snadné odlišit je od popisných a vysvětlujících výpovědí. Mnohem složitější je od těchto popisných výpovědí odlišit soudy hodnotové, které mohou mít stejnou gramatickou formu.

V empirické vědě, jakou je například sociologie, je podle Webera přes všechny obtíže nutné velmi obezřetně rozlišovat právě mezi soudy hodnotovými a čistě popisnými. Oponenti mu však vytýkali, že to v zásadě není možné, protože předměty sociologie jsou konstruovány teprve prostřednictvím hodnotových soudů, respektive že už vstupní data sociálních, respektive humanitních věd nelze uchopit hodnotově neutrálně. Weber se podle nich přiklání k pozitivistické tendenci, kterou pregnantně shrnuje John Desmond Bernal (1960, 208): „Společenské vědy jsou vědami jen potud, pokud na ně lze uplatnit kritéria (přírodních) věd.“ Je ale třeba zdůraznit, že Weberovi oponenti se často dopouštějí simplifikace a nahlízejí na Weberovu tezi hodnotové neutrality příliš jednostranně. Weber však rozhodně nebyl radikálním scientistou, spíše mu šlo zdůvodnění obecného nároku rozlišovat mezi vědeckou povinností vidět pravdu *faktů* a praktickou povinností bojovat za vlastní *ideály*.

Nikoli simplifikovanou interpretaci Webera nabízí německý filosof Hans Albert, který Weberovu tezi o hodnotové neutralitě systematicky analyzuje a poté vztahuje na povahu vědy vůbec. Jako kritický racionalista oceňuje Albert u Webera právě myšlenku rozlišení mezi *poznáním* (tedy výše zmíněnou vědeckou povinností vidět pravdu faktů) a *hodnocením* (tedy praktickou povinností bojovat za vlastní ideály). A právě na základě takového rozlišení pojednává problém hodnot, to jest rozlišení mezi poznáním a rozhodnutím, mezi teoretickým a praktickým rozumem, mezi bytím a povinností, mezi věcnou analýzou a hodnocením. Zajímavé ovšem je, že Albert nechce onu propast mezi poznáním a rozhodnutím ještě více prohloubit, ale naopak se pokouší ji takzvaně „přemostit“. Toto přemostění souvisí mimo jiné s další Weberovou již zmíněnou ideou, totiž že „empirická věda není s to nikoho naučit, co [dělat] *má*, nýbrž pouze to, co [dělat] *může*“ (Weber 2009, 11).

4 Může být věda hodnotově neutrální nebo jde jen o povrchní mýtus?

Sám Hans Albert formuluje problém hodnotové neutrality (můžeme říci též: objektivity či nestrannosti) vědy v souvislosti s druhou Kantovou otázkou „*Co mám činit?*“ a ptá se, zda věda může něčím přispět k zodpovězení této otázky a zároveň si zachovat čistý, to znamená hodnotově neutrální štít (Albert 2000, 42). Albert přitom rozhodně nepředpokládá, že by vědecká metoda měla být ve smyslu novopozitivismu zcela oproštěna od metafyziky a rozhodnutí, ani že by měla být vydána napospas subjektivnímu rozhodnutí nebo dějinnému působení, jak to pro duchovní vědy vyžadovaly existencialismus a hermeneutika dvacátého století.

Výše uvedená Weberova charakteristika vědy jako *objektivní* a *hodnotově neutrální* se řadí spíše na stranu pozitivismu. Například Hans-Georg Gadamer chce naopak svým přístupem – označovaným jako filosofická či univerzální hermeneutika – tuto objektivitu a neutralitu překonat, neboť především humanitní vědy (*Geisteswissenschaften*) podle něj nelze redukovat na pouhé popisné zkušenostní vědění. Gadamer (2010, 15) požaduje, aby se humanitní vědy prostřednictvím metody, respektive *fenoménu rozumění* stýkaly se „způsoby zkušenosti, které spočívají vně vědy: se zkušeností filosofie, se zkušeností umění, se zkušeností samotných dějin“. Protože svoji hermeneutiku označuje jako univerzální, vztahuje tento požadavek v důsledku nejen na humanitní vědy, nýbrž na vědy vůbec. Takzvaná *aktualita hermeneutického fenoménu* (což lze chápat jako apel na pravou vědeckou metodu, která má poskytnout autentický rozumějící přístup) pak podle něj spočívá v legitimizaci nároku na pravdu těchto mimovědeckých způsobů poznání. Tím však Gadamer de facto relativizuje pojem

pravdy, protože například náboženství má své „pravdy“, které jsou z vědeckého pohledu nedokazatelné, jedná se o dogmata a lze jim pouze věřit, nikoli je vědecky ověřit.

Gadamer se totiž vrací k hermeneutickému kruhu (to jest: rozumění jednotlivostem v celku a celku z jednotlivostí) a dokládá na něm pozitivní význam „předsudku“. Předsudky podle něj nelze odstranit, proto požaduje jejich uznání a výkladové rozpracování. Hovoří o dějinně tradovaném *předporozumění*, které otevírá přístup k *rozumění*, přitom požaduje takzvané splývání horizontů: různé světy (historicky i prostorově vzdálené) se spolu musí *setkat, sjednotit*. „Rozumět“ pak znamená zaprvé rozumět textům, zadruhé získat určité vhledy, zatřetí poznat určité pravdy. Tato pravda se ovšem ohlašuje i mimo vědu, a je to především zkušenost umění a filosofie, která poukazuje na meze objektivistického vědeckého poznání. Na základě toho chce Gadamer (2010, 16) porozumět tomu, „čím tyto [humanitní] vědy vpravdě jsou a co je spojuje s celkem naší zkušenosti světa“: co je pravda v humanitních vědách? Tím Gadamer současně s relativizací pojmu pravdy autonomizuje humanitní vědy a v důsledku – jak poukazuje Albert – imunizuje rozumění jako metodu, prostřednictvím níž lze dosáhnout rádooby hlubších partikulárních „pravd“, než umožňuje nomologická metoda přírodních věd.

Albert proto nesouhlasí ani s ostrým ohraničováním takzvaně objektivního poznání (*Erkenntnis*) a takzvaně subjektivního rozhodnutí (*Entscheidung*), ani s rozmělněním vědecké metody (a v důsledku též pojmu pravdy) do pouhého fenoménu rozumění. Ačkoli v duchu pozitivismu a Maxe Webera uznává platnost známého Humova zákona (podle něhož z deskriptivních výpovědí nelze odvozovat výpovědi normativní), zároveň tvrdí, že „za každým poznáním – vědomě či nevědomě – stojí rozhodnutí“ (Albert 1991, 73), což je zase tvrzení, které je kongruentní s existencialismem i s filosofickou hermeneutikou. Jak bylo zmíněno výše, Albertovi jde především o *přemostění* redukcionistické propasti objektivně racionálního poznání a subjektivně iracionálního rozhodnutí, respektive hodnocení. Na základě spojení deskriptivní funkce vědeckých výpovědí s jejich (částečně) decisionistickou determinací pak vyvozuje, že původní Weberův požadavek hodnotové neutrality nemusí nutně znamenat, že „poznání určitých věcných souvislostí nemůže mít žádné konsekvence pro normativní přesvědčení“ (Albert 1991, 73). Tím se dostávám k Albertovu návrhu řešení *problému hodnotové neutrality vědy*. Albert řeší tento problém systematicky na základě rozlišení tří rovin problému, respektive tří komplexů otázek.

Zaprvé rozlišuje *rovinu meta-jazyka*. Na této rovině se objevuje problém hodnotové báze (sociálních) věd, respektive otázka: *Jak dalece musejí být výpovědi věd založeny na (obecně lidském) hodnocení?* Odpovědí je, že na této úrovni věda nemůže být nikdy zcela hodnotově neutrální, neboť je nepochybné, že sociálně vědná výzkumná praxe je stejně jako každá jiná vědecká činnost závislá na hodnotových hlediscích a různých druzích *hodnocení* (například už při rozhodnutí o volbě problémů, potřebnosti hypotéz a teorií, adekvátnosti vysvětlení, důležitosti pozorování a přijatelnosti metod).

Zadruhé jde o *rovinu objektů* (tj. *předmětů*). Na této rovině vyvstává problém hodnocení v objektové oblasti sociálních věd, respektive otázka: *Jak dalece musejí sociální vědy činit hodnocení předmětem svých výpovědí?* Odpověď zní, že na této úrovni věda hodnotově neutrální být nemusí, neboť je samozřejmé, že sociální vědy musejí činit hodnocení předmětem svých výpovědí. Důležité však je, že tyto jejich výpovědi pouze *informují* o určitých hodnoceních konkrétních osob, a proto nejsou hodnotícími soudy, nýbrž kognitivními výpověďmi, které mají *informativní* charakter stejně jako výpovědi o předmětech přírodních věd.

A právě zde se otevírá jádro problému hodnotové neutrality, které tkví ve třetí rovině, *rovině objektového jazyka* (tj. *výpovědi o předmětech vědy*), kde vzniká problém hodnocení uvnitř sociálněvědních systémů výpovědí, a tedy otázka: *Jak dalece musejí mít sociálněvědní výpovědi samy charakter hodnotových soudů?* Nejdříve je třeba říci, že Hans Albert v rámci svého řešení problému hodnotové neutrality vědy rozlišuje mezi *technologií*, tedy dotýčným systémem výpovědí, a *technikou*, tedy použitím tohoto systému výpovědí v praktickém životě. Zásadní je podle něj nezaměňovat závažnost technologických systémů pro řešení určitých problémů s oprávněním pro jejich praktické použití. Technologické systémy totiž nemají normativní charakter, tedy neobsahují žádné předpisy, nýbrž pouze *informace o lidských možnostech jednání a působení*, a právě v tom spočívá jejich praktický význam.

Ve smyslu tohoto technologického charakteru vědeckých teorií pak není žádná věda nucena přijímat hodnotové soudy o své objektové oblasti ve svém systému výpovědí. Albertův návrh řešení problému hodnotové neutrality vědy tedy spočívá v tvrzení, že věda by právě v rovině svého objektového jazyka měla být *hodnotově neutrální*. Stejně jako ve vědách přírodních, tak i ve vědách sociálních jsou čistě informativní teorie technologického charakteru úspěšně prakticky použitelné, to však nečiní nutnou jejich normativizaci. Pro jejich aplikaci je rozhodující především informační obsah, explikativní síla a relevance pro řešení dotýčných praktických problémů. Toto Albertovo strukturované řešení problému hodnotové neutrality vědy považuji za zcela zásadní pro pochopení základního charakteru vědy. Podle mého názoru to pak umožňuje bezrozporné další dělení věd na skupiny a jednotlivé vědy, aniž by docházelo k metodologickým konfúzím.

5 Věda – vědy

Nyní je snad jasnější Albertova teze, že *za každým poznáním stojí rozhodnutí* – neboť už přijetí určitého metodologického rámce je záležitost nacházející se v oblasti rozhodnutí: Proto Albert (1991, 78) tvrdí: „Poznání je prostoupeno hodnocením a rozhodováním všeho druhu. Jejich racionalita se manifestuje právě tím způsobem, jakým jsou hodnocení a rozhodnutí uskutečněna, neboť: racionalita je vždy věcí metody a tím praxe.“ Například i vědecká poznávací praxe nezbytně potřebuje měřítko, metody a cíle, o nichž je třeba rozhodnout. Albert (1987, 41) to označuje jako „přirozené překážky“, jímž poznání čelí, které nespočívají „v povaze lidského poznávacího ústrojí, nýbrž v příslušných zájmech a v eventuálně s tím spojeném druhu normování procesu poznání“.

Poznání je pak doslova *lidskou poznávací praxí*, kterou Albert úzce vztahuje k předpokladu *konsekventního falibilismu*.³ V první řadě se jedná o zohlednění potenciální omylnosti lidských řešení problémů. K tomu přichází přiznání nemožnosti absolutní objektivity neboli hodnotové neutrality těchto řešení, která jsou ve skutečnosti prostoupena metafyzickými i hodnotovými předpoklady a jsou založena na rozhodnutích různých druhů a úrovní. To sice na jedné straně znemožňuje jednoznačná řešení, na straně druhé lze chápat právě lidské omyly a hodnoty (respektive rozhodnutí) jako heuristické impulsy, jež je možné jako podmínky poznání

³ *Falibilismus je jedním ze základních metodologických východisek kritického racionalismu. Předpokládá omylnost či doslova chybovatelnost (Fehlbarkeit) veškerého lidského myšlení a jednání, respektive zdůrazňuje fakt, že všechna lidská řešení problémů jsou principiálně omylná, což neplatí pouze pro teorii a vědu, nýbrž pro lidskou praxi obecně. Proto se jedná o falibilismus konsekventní, neboť se vztahuje na každou možnou instanci a zamítá tak jakýkoli nárok na neomylnost. Pravda podle toho nemůže být postulována absolutně jistě, nýbrž pouze prozatímně, dočasně (vorläufig). To ovšem, jak již bylo naznačeno výše, nevede ke skepticismu³, ale k přesvědčení o zlepšitelnosti našeho vědění, tedy k pokroku poznání.*

konfrontovat s *kritickým rozumem*, neboť „zda se pro něj rozhodneme, je přirozeně závislé na tom, jak tyto podmínky na základě vlastních zájmů hodnotíme“ (Albert 1987, 42).

Z výše načrtnutého Albertova pokusu o řešení problému hodnotové neutrality vědy nadto vyplývá zásadní požadavek, a to takzvaný požadavek jednotné metody věd.⁴ Důležité je, že zde nejde o partikulární metody jednotlivých věd, nýbrž o požadavek na nejobecnější úrovni, tedy požadavek *jednotné metodologické báze všech věd*. Tato báze, která zahrnuje všechny vědy a na jejímž základě se mohou vědami nazývat, spočívá právě v respektování principu hodnotové neutrality v rovině objektového jazyka vědy. Jakékoli jednostranné imunizování či relativizace vědeckých oblastí či metod (jak bylo možné vidět u Gadamera) Albert odmítá a naopak se na základě kriticko-racionalistických předpokladů snaží o překonání takové izolace, neboť tyto oblasti (a v nich obvyklé metody), ačkoli mohou být vnímány jako neslučitelné, mohou být podle něj navzájem kriticky a konstruktivně plodné a přispět tak k pokroku poznání.

Pokud se tedy zeptáme, co opravňuje dotyčný systém výpovědí k tomu, aby se mohl nazývat vědou, pak je to právě informativní charakter těchto výpovědí bez normativních nároků. To pak platí obecně a bazálně jak pro přírodní, tak pro sociální a samozřejmě též pro humanitní vědy, pokud se chtějí a mohou označovat za vědu. Ačkoli se tedy tyto vědecké oblasti liší ve své objektové oblasti, to znamená, že se zaměřují na různé předměty, a přestože jimi užívané metody mají zajisté svá specifika, je nezbytné, aby vycházely z jednotné metodologické báze (to jest: aby dodržovaly informativní charakter svých výpovědí), který v důsledku vychází ze zájmu o *nezaujaté hledání pravdy či pravdivého poznání*, to jest zájmu o poznání *reálných* souvislostí, o zlepšení našeho vědění o *realitě*. V tomto smyslu proto není třeba vést ostrou (a v důsledku umělou) demarkační linii mezi humanitními a přírodními vědami a jejich metodami. Dokonce i v současné české filosofické diskusi lze nalézt hlasy, které apelují nejen na kompatibilitu, nýbrž nadto právě též na setření ostrých hranic mezi přírodními a humanitními vědami.

Názory českých intelektuálů zaznívají zejména v souvislosti s otázkou, zda je dnes tvář v tvář přírodovědeckým metodám osudem humanitních věd „kvantitativní smrt“. Podle českého filosofa Miroslava Petříčka, jr. nemá dnes význam ideální vymezení, tedy umělé ohraničování přírodních a humanitních věd, které pouze prohlubuje propast mezi nimi, pro aktuální diskusi je však takové počínání jalové. Petříček (2008, 19) poukazuje na to, že i přísná exaktní věda neustále koriguje své definice objektivit a humanitní obory zase přinášejí stále nové pohledy na to, jak chápat jedinečnost: „Nazýváme-li jednu metodu objektivní a druhou subjektivní, mluvíme-li o přírodní vědě a vědě humanitní, nemůžeme nevidět, že jedno se ustavuje druhým, jedno spočívá na druhém, aniž lze často říci, co přitom bylo první a co druhé.“ Petříček tedy rozhodně obhájí komplementaritu věd přírodních a humanitních. Používá k tomu parafrázi Kantova výroku, že myšlenky bez názoru jsou prázdné, názory bez pojmů jsou slepé. V ještě obecnějším smyslu se v této souvislosti vyjadřuje známá česká socioložka Jiřina Šiklová, která se domnívá, že humanitní vědy jsou pro současnou lidskou společnost nepostradatelné. Poukazuje (Šiklová 2008, 59) především na „nedostatečnou propojenost jednotlivých oborů a koncepcí“, kdy podle ní v současnosti chybí narativní forma, která by

⁴ Například Rötzer (2013, 20-21) hovoří o jednotě vědy v širším smyslu, přičemž za základní znaky vědeckosti považuje logickou zdůvodnitelnost, požadavek systematizace, plánované a uchopitelné metody, odborný jazyk a dedukci obecných zákonitostí. Rötzer (2013, 97) dále podotýká, že takzvaná jednotota vědecké metody je většinou spojována s pozitivismem či novopozitivismem. Alberta lze v tomto ohledu přiřadit na stranu pozitivismu (viz například takzvaný spor o pozitivismus – *Positivismusstreit* – v německé sociologii, kde Albert skutečně reprezentoval pozitivistickou stranu proti hermeneutickému přístupu frankfurtské školy), ačkoli kritický racionalismus se jinak vůči především novopozitivismu velmi ostře vyhraňuje.

umožňovala nejen kohezi vědeckých oborů, nýbrž v důsledku též společnosti jako takové. Právě v humanitních vědách, které dnes bývají přehlíženy jako málo praktické a na pracovním trhu nedostatečně funkční a uplatnitelné, vidí Šiklová onen kohezní potenciál. Můžeme tedy říci, že vedle hi-tech úspěšných exaktních věd lze humanitní vědy považovat za nepostradatelné know-how pro přežití lidské společnosti.

6 Závěr: Současnost

Vraťme se ale znovu k původní otázce po plausibilitě a důsledcích rozlišení věd na přírodní, sociální a humanitní. Jak se ukázalo, jestliže zohledníme Albertovo řešení problému hodnotové neutrality vědy, to znamená, když budeme nárokovat pouze informativní charakter vědeckých teorií, a tím zachováme bazální metodologickou jednotu vědy, je možné vědy dále rozlišovat a členit na základě dílčích kritérií, která slouží ke zdůraznění specifik jednotlivých věd a mimo jiné též k přehlednosti a schematizaci stále narůstající diferenciaci věd.

Pokud jde o dvacáté století, v podstatě v něm převládalo základní novopozitivistické rozlišení věd na *formální* (logika, matematika) a *reálné* (Carnap 1935, 30). Takzvané reálné vědy se dělily na přírodní (astronomie, biologie, fyzika, chemie), sociální (ekonomie, psychologie, religionistika, sociologie) a humanitní (etnologie, filologie, historie, právní věda, lingvistika, politologie). Toto rozdělení je *de facto* obecně uznáváno dodnes, přičemž například sociální a kulturní antropologie stojí v tomto spektru na pomezí sociálních a humanitních věd – jak ostatně vyplývá už z jejího názvu. Ještě jiné dělení věd ve svém úvodu do současné filosofie vědy navrhuje například Rosenberg (2005, 1), který bez bližší specifikace hovoří o vědách fyzikálních, biologických, sociálních a behaviorálních.

De iure v současnosti platí systematické rozdělení oficiálně ustavené mezinárodní organizací OECD, které však nespadá do oblasti filosofie, nýbrž slouží především vzdělávací politice, potažmo ekonomii, což je na první pohled patrné z příslušného dokumentu FOS (*Fields of Science and Technology*): 1. Přírodní vědy (*Natural Sciences / Naturwissenschaften*) – matematika, fyzika, chemie, biologie, IT. 2. Technické vědy (*Engineering and Technology / Technische Wissenschaften*) inženýrství, biotechnologie, nanotechnologie. 3. Lékařské a zdravotnické vědy (*Medical and Health Sciences / Humanmedizin und Gesundheitswissenschaften*) – základní a klinická medicína. 4. Zemědělské vědy (*Agricultural Sciences / Agrarwissenschaften und Veterinärmedizin*). 5. Sociální vědy (*Social Sciences / Sozialwissenschaften*) – psychologie, ekonomie, didaktika, sociologie, politologie, právní věda, sociální a politická geografie, média a komunikace. 6. Humanitní vědy (*Humanities / Geisteswissenschaften*) – historie a archeologie; jazykověda a literatura; filosofie, etika a náboženství; umění. (European Cooperation in Science and Technology 2015)

Ačkoli jsem se v článku dotkla mnoha dílčích otázek, doufám, že se mi podařilo jasně odpovědět především na tu (alespoň z filosoficko-vědního pohledu) zásadní: co opravňuje určitý systém výpovědí nazývat se vědou, respektive jaký je základní obecně metodologický charakter vědy jako takové. Na základě Albertova návrhu řešení takzvaného problému hodnotové neutrality vědy (problému, do jaké míry může být věda hodnotově neutrální, respektive do jaké míry může mít objektivní charakter) jsem ukázala, že nárok hodnotové neutrality musí věda bezpodmínečně splňovat v oblasti svých výpovědí (na rozdíl od oblasti obecné hodnotové báze a oblasti předmětů vědy). To znamená, že vědecké teorie by měly mít na úrovni vědy pouze informativní, nikoli normativní charakter. Jak správně poznamenává Rosenberg (2005, 4), normativní otázky nespádají do oblasti vědy, nýbrž do oblasti filosofie. Věda by totiž z definice měla produkovat hodnotově neutrální, objektivní a nestranné poznání. Jak jsem ukázala, tento požadavek ovšem nevylučuje aplikaci vědeckých teorií na úrovni praxe

a zároveň nevylučuje ani dílčí diferenciaci jednotlivých věd a případnou specifikaci jejich metod.

Seznam použitých zdrojů

- Albert, Hans. 1987. *Kritik der reinen Erkenntnislehre*. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Albert, Hans. 2000. *Kritischer Rationalismus. Vier Kapitel zur Kritik illusionären Denkens*. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Albert, Hans. 1991. *Traktat über kritische Vernunft*. Tübingen: Mohr Siebeck. 5. verbesserte und erweiterte Auflage.
- Aristotelés. 2008. *Metafyzika* (přel. Antonín Kříž). Praha: Rezek.
- Bernal, John Desmond. 1960. *Věda v dějinách, díl II*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury.
- Carnap, Rudolf. 1935. „Formalwissenschaft und Realwissenschaft.“ In *Erkenntnis* (1930-1938), 30-37. Published by: Springer.
- Eisler, Rudolf. 1912. *Philosophen-Lexikon. Leben, Werke und Lehren der Denker*. Berlin. Erste Ausgabe.
- European Cooperation in Science and Technology. Viděno 21. října 2015. www.msmt.cz/file/34724_1_1/.
- Gadamer, Hans-Georg. 2010. *Pravda a metoda I. Nárys filosofické hermeneutiky*. Praha: Triáda.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. 2014. *Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse*. Berliner Ausgabe: Edition Holzinger. Taschenbuch, 3. Auflage.
- Leibniz, Gottfried Wilhelm. 2013. *Neue Abhandlungen über den menschlichen Verstand*. Berliner Ausgabe: Edition Holzinger. Taschenbuch.
- Mikl-Horke, Gertraude. 2011. *Soziologie: Historischer Kontext und soziologische Theorie-Entwürfe*. München: Oldenbourg Verlag.
- Petříček, Miroslav, jr. 2008. „Ostrovny neboli pevnina.“ In *K čemu dnes humanitní vědy?* 17.-25. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Pöttker, Horst. 2010. *Johann Gustav Droysen – Ein Historiker als Klassiker der Kommunikations- und Medienwissenschaften*. Viděno 21. října 2015. <http://www.rkm-journal.de/archives/3233>.
- Risjord, Mark. 2014. *Philosophy of Social Science – A contemporary introduction*. New York: Routledge.
- Rosenberg, Alex. 2005. *Philosophy of Science – A contemporary introduction. Second Edition*. New York: Routledge.
- Rötzer, Andreas. 2013. *Die Einteilung der Wissenschaften. Analyse und Typologisierung von Wissenschaftsklassifikationen*. (Dissertation zur Erlangung eines Doktorgrades. Vorgelegt an der philosophischen Fakultät der Universität Passau.) Viděno 21. října 2015. <https://opus4.kobv.de/opus4-uni-passau/files/59/AndreasRoetzer.pdf>.
- Šiklová, Jiřina. 2008. „Nad současným humanitním vzděláním v České republice.“ In *K čemu dnes humanitní vědy?* 45-59. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Weber, Max. 2009. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: OIKOYMENH.